

Саєнко Ю.В.

*вчитель української мови і літератури
Лицей №5 Мелітопольської міської ради Запорізької області*

ПРИРОДА ПСИХОЛОГІЇ ХАРАКТЕРІВ У ПОВІСТІ І. БАГМУТА «ЗАПИСКИ СОЛДАТА»

***Анотація.** У науковому дослідженні представлені художні особливості твору І. Багмута «Записки солдата». Акцентована увага розкритті різноманітних характерів тогочасного покоління. Творчість І. Багмута досить високий рівень художнього втілення філософії, яка проявляється через розкриття характерів.*

***Ключові слова:** характер, повість, драматизм, психологізм, людська гідність, гуманізм.*

І. Багмут – один з багатьох українських письменників, що залишили помітний слід в літературі. Хоча час його літературної діяльності був не таким вже довгим. Творчість І. Багмута демонструє високий рівень художнього втілення української народної філософії, проявленої за допомогою оригінальних художніх образів та конструкцій, які засвідчують високий рівень художнього насичення, а саме внутрішньої підпорядкованості світу та його відповідності майбутньому образу, на рівні емоційно-чутливого наповнення твору [3, с. 1].

І. Багмут знавець деталі. Змальовуючи образ героя він посилається на безліч деталей. І читач бачить, як воїни ідуть на фронт, як вони воюють. Постають в уяві важкі фронтові будні. Змальовується панорама війни – народного героя. Вимальовується душа людини, воїна. Фронт, боротьба – це і голод, і недосипання. Наступ, бій – це важка, виснажлива праця [8, с. 177]. Так, наприклад, у повісті «Записки солдата» письменник розкриває правду народного життя – ось що головне. Твір значною мірою автобіографічний. І це надає повісті ще більшої, глибиннішої достовірності, а також значної емоційної сили [9, с. 82].

Так, біографією І. Багмута цікавилися І. Заєць, В. Кулик, М. Кучеренко, А. Мовчун, І. Муратов, М. Нездійминога, В. Тимченко, О. Ющенко, які здебільшого ділилися в періодичних виданнях спогадами про письменника, враженнями від спілкування з ним.

І. Багмуту довелося творити у ту епоху, коли повністю потрібно було дотримуватися уставлених норм та правил. Потрібно було ідеалізувати життя,

«Нариси» І. Багмута не відповідали тогочасним настановам про «героїзацію радянського життя», яке насправді стало пеклом для мільйонів громадян». І. Багмут не хотів коритися владі, звеличувати людей, котрі заподіяли так багато страждань своєму народові. Слід акцентувати увагу на тому, що критика зустріла твори І. Багмута не досить таки доброзичливо. Особливу увагу критики звернули на повість *«Записки солдата»*, зокрема розкриттю природи психології характерів у повісті [10, с. 115].

«Записки солдата» засвідчують жанрову еволюцію І. Багмута, яку І. Заець визначає як шлях від дорожнього нарису, публіцистики до новелістики й повісті [3, с. 24]. Аналізований твір за жанром є повістю, композиція якої включає вісім розділів, кожен з яких складається із записів, нотаток, що веде оповідач (він же головний герой твору).

Отже, заявлена в назві жанрова форма записок є не лише жанровим маркером, ай відіграє важливу роль у формально-змістовій організації літературно-художнього тексту, накладає свій відбиток на оповідну манеру твору. Ключовою постаттю «Записок солдата» є розвідник. Читач, з уведених у текст автобіографічних деталей, розуміє, що прототипом персонажа є сам автор. Оповідь ведеться від першої особи, що надає твору індивідуальності, своєрідності письма [10, с. 59].

Властивою рисою записів є щирість, невимушеність, правдивість, що є сильним психологічним чинником, підкорює реципієнта, змушує беззаперечно вірити герою: «Хто хоче в розвідку? – крикнув офіцер, витягнувши записну книжку. / «Ось куди мені треба», – промайнуло в думці, і я назвав своє прізвище. / За півгодини я вже сидів у землянці окремого взводу пішої полкової розвідки і розмовляв з черговим. Надвечір повернувся з навчання взвод, і тепла землянка наповнилась гамором. Мені сподобалися мої майбутні товариші. Вони були переважно молоді, доброзичливі, веселі, і, головне, в кожній постаті почувалась самостійність і впевненість» [1, с. 58].

У творі письменник використовує прийом контрасту для характеристики головного героя, за віком вдвічі старшого за переважну більшість своїх майбутніх бойових товаришів [4, с. 122]. Він внутрішньо з легкою іронією ставиться до настанов молодого лейтенанта, якому лише 18 років, хоч він уже встиг взяти участь у воєнних діях; підсвідомо аналізує, оцінює його, порівнюючи свій життєвий досвід із досвідом цієї людини. Перший запис є зав'язкою повісті, що репрезентує розповідь про війну очима солдата-розвідника [5, с. 3].

Відомо, що життя кожної особистості становить собою набір певних вузлових моментів, які вириваються з ряду повсякденних звичайних явищ, внутрішньо або зовнішньо змінюють свого суб'єкта й осмислюються ним як щось визначне, особливе. Тобто життя людини є набором подій [6, с. 35].

Автор воскрешає у своїй пам'яті недавні спогади, осмислює їх, передивляється, ніби кіноплівку, заново переживаючи події. Тому майже в кожному записі містяться не тільки розповідь про себе, а й про бойових товаришів. Такою, наприклад, є розповідь про командира відділення: «Сашу звали у взводі Чорним, а не за прізвищем» [2, с. 64]. У нього були надзвичайно довгі вій і такі чорні, що очі здавалися ніби закурени порохом, як у машиніста біля молотарки. Він вражав і водночас приваблював нас своєю дивовижною спокійною вдачею. Яка б несподіванка не траплялась, він ніколи не втрачав рівноваги, а на запитання, хоч би воно висловлювалося найсхвильованішим тоном, Саша відповідав спочатку довгою мовчанкою, супроводжуючи її допитливим поглядом, а потім уже промовляв кілька слів. Інколи, правда, він обмежувався лише поглядом» [1, с. 69].

Оповідач пригадує прізвища фронтових друзів (Брильов, Оленченко, Гнатенко, Казарян, Кузьмін, Красов та ін.) і майже про кожного розповідає якусь особливу історію. Про факти довоєнної біографії головного героя ми дізнаємося лише побіжно. І. Багмут ставить своїм завданням зберегти живий слід тих, хто не повернувся з полум'я війни хто пішов з життя, віддавши свої сили праці на землі. І. Багмута не ваблять сюжетні хитросплетіння, в цьому плані він наслідує традиції серйозної класики. Автора цікавить не перебіг подій, не зміни швидкоплинних ситуацій, а глибинна сутність залучених до цих подій людських дол, становлення чи злам характерів, протирічливі шляхи людської психології [7, с. 273].

Отже, письменник майстерно передає стан героїв твору через панорамне зображення картин тогочасної дійсності. Важливим структурним елементом художнього світу в «Записках солдата» І. Багмута є факти воєнної біографії митця, події і спогади, що становлять підґрунтя сюжетно-композиційної, морально-світоглядної, естетичної картини поглядів оповідача. У тексті «Записок солдата» відтворено не тільки біографічні відомості про розвідника, а й характер і вдачу письменника.

Література

1. Багмут И. Записки солдата: повести и рассказы. М. : Советский писатель, 1985. 494 с.

2. Багмут І. Записки солдата: повісті, оповідання, нариси. К. : Дніпро, 1975. 503 с.
3. Багмут І., Кочевський В., Симонов Ю. Основа життя – література та мистецтво. *Прапор*. 1963. №12. С. 1.
4. Гельфандбейн Г. Літературне покликання – проза. *Прапор*. 1983. №5. С. 121–124.
5. Панчук О. І. Багмут та його твори. *Літературна Україна*, 1979. 12 грудня. С. 3.
6. Савенко І. Творчість І. Багмута в контексті літературознавчого дискурсу межі століть. *Вісник гуманітарного університету*. 1997. Вип. 23. С. 34–41.
7. Шарова Т.М., Саєнко Ю.В. Іван Багмут: тематичний спектр та світоглядні орієнтири. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. №22(281). С. 273–279.
8. Шарова Т.М., Шаров С.В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр.* 2019. №2. С. 255–261.
9. Шовкопляс Ю. Творчість І. Багмута. *Прапор*. 1963. №3. С. 82.
10. Штонь Г. Становлення нової людини і літературний процес: із спостережень над українською радянською прозою 60–70-х рр. К. : Наукова думка, 1978. 147 с.

Семенов О.М.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

МОВНОКОМУНІКАТИВНА ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ Й УЧНЯ У ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

***Анотація.** У статті окреслено сутність художньо-педагогічного дискурсу, мовнокомунікативної особистості учителя й учня, здійснено аналіз деяких аспектів реалізації педагогічного спілкування у художньо-педагогічних дискурсах.*

***Ключові слова:** художньо-педагогічний дискурс, учитель, учень, мовнокомунікативна особистість, культура педагогічного спілкування, взаємодія, взаємопізнання, взаєморозуміння.*